

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 821.135.1.09-3(043.3)**

ȘEVCENCO DIANA

**PERSONAJUL ÎN ROMANUL ROMÂNESC DIN PERIOADA INTERBELICĂ
(MODALITĂȚI DE CARACTERIZARE PSIHOLOGICĂ)**

622.01.LITERATURA ROMÂNĂ

Rezumatul tezei de doctor în filologie

CHIȘINĂU, 2023

Teza a fost elaborată în cadrul Sectorului de Literatură premodernă și modernă al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova

Conducător științific:

CIMPOI Mihai, academician, doctor habilitat în filologie, profesor universitar.

Referenți oficiali:

BURLACU Alexandru, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

CODREANU Theodor, academician, doctor în filologie (România).

Componența consiliului științific specializat:

Președinte al Consiliului:

ȚURCANU Andrei doctor habilitat în filologie, conferențiar cercetător, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova

Secretar al Consiliului:

ANIȚOI Galina, doctor în filologie, conferențiar cercetător, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova

Membri ai Consiliului:

CORCINSCHI Nina, doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova

POTÎNG Tatiana, doctor în filologie, conferențiar universitar, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova

NEDELCEA Tudor, doctor în filologie, profesor (România).

Susținerea tezei va avea loc la **4 decembrie 2023, ora 14**, în ședința Consiliului științific specializat D 622.01-23-47 al Universității de Stat din Moldova (Chișinău, str. Academiei 3/2, sala 18).

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, la Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a ANACEC ([www. anacec.md](http://www.anacec.md)).

Rezumatul a fost expediat la 26 octombrie 2023.

Secretar științific al CȘS:

ANIȚOI Galina, dr. în filologie, conf. cerc.

Conducător științific:

CIMPOI Mihai, acad., dr. hab. în filologie, prof.univ.

Autoare:

ȘEVCENCO Diana

_____

_____

_____

© Șevcenco Diana, 2023

CUPRINS:

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	2
CONȚINUTUL TEZEI.....	8
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	19
BIBLIOGRAFIE	24
LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI.....	25
ADNOTARE (în română, rusă, engleză).....	26

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei investigate. În literatura română interbelică și-a găsit reflectarea artistică viața tumultuoasă, multiformă și ambiguă a unei societăți marcată puternic de primul război mondial, de crizele ce i-au urmat, dar și de noi curente ideologice, filosofice, religioase, morale, de marile descoperiri în științele naturale, socio-umane și în domeniul inovațiilor tehnologice.

În acea societate democratică, pluralistă se constituise totuși un vector de dezvoltare director, determinat de confruntarea dintre „forțele progresiste și forțele reacționare” (E. Lovinescu), civilizația românească atingând apogeul tensiunilor evolutive. Sincronizarea cu Occidentul în plan social, cultural și literar era considerată, în spațiul românesc, un imperativ. Tot mai mulți scriitori și filosofi extindeau, cu necesitate, ideea *sincronismului* asupra romanului românesc. Va fi luat în discuție, în special, statutul romanului psihologic, care trebuia să pună în expresie constituția interioară complexă a „omului complex” (G. Ibrăileanu), a „omului întreg” (C. Noica) în procesul contradictoriu al devenirii conștiinței de sine a personalității noi, individualizate. Se va produce deci o apropiere de reflexia personajului în eseu filosofic al lui Lucian Blaga, Emil Cioran și Constantin Noica, ultimul elaborând, în 1937, un adevărat tratat „în jurul individului”.

Viziunile artistice ale scriitorilor după primul război mondial s-au modificat profund sub impactul a ceea ce ofereau, în epocă, filosofia, psihologia și sociologia. Modalitățile narrative au evoluat fără a se ține seama de autoritatea vreunui canon, stilurile artistice individualizate se vor întrepătrunde, îmbogățindu-se reciproc și funcționând printr-o interrelaționare activă. Elementele distinctive și gradul de complexitate psihologică a eroului vor spori simțitor. Mulți romancieri și-au asumat, chiar, drept sarcină principală, înfruntarea și depășirea formulelor narrative convenționale, regândirea relațiilor dintre literatură și faptul real, în favoarea reconstrucției fundamentale a romanului ca gen. Astfel, noile trăsături definitorii ale romanului, „avatarurile” interbelice ale acestuia prezintă interes până la ora actuală, nu doar pentru cercetătorii literari, ci și pentru cei preocupați de diversele mutații de fond în psihologia umană.

Deși critica și teoria literară au emis, până în prezent, teze importante asupra conținutului/structurii personajului literar, ele nu acoperă și nu explică în întregime universul problematic și caracterologic al acestuia. Rămân insuficient studiate aspectele ce țin de modalitățile de caracterizare psihologică a personajelor. De aici provine și actualitatea, și importanța cercetării acestei teme, precum și ponderea ei științifică. Or, există și astăzi fenomene – determinate de atmosfera cultural-spirituală, de modificările ce se produc în mentalitatea individului (și a personajelor), de acțiunile conștiente sau inconștiente ale acestora – care nu sunt studiate pe deplin. E firesc deci ca

aceste forme de manifestare și procese inedite să se bucure de demersuri explicative cât mai complete, fiind deschise oricând pentru actualizări noi.

Actualitatea cercetării de față mai rezidă în analiza *pe text*, cu *finalitate didactică* a tehnicilor narative cu funcții caracterologice care nu s-au bucurat, până în prezent, de atenția cuvenită a exegezei și a naratologiei contemporane. Se impune deci necesitatea unei analize mai profunde a imaginii artistice a universului interior al personajului în multipla varietate a ipostazelor sale.

Descrierea situației în domeniul cercetării și identificarea problemelor. Afirmarea romanului psihologic românesc se datorează, în mare parte, și capacității prozatorilor de a sonda și transfigura artistic viața spirituală a omului în devenire. Caracterizarea psihologică ocupă, în perioada interbelică, un loc tot mai însemnat în domeniul romanului. Ea devine cea mai eficientă modalitate de explorare și de individualizare a personajului. Iată de ce în procesul contemporan de studiere și promovare a literaturii moderne cercetarea mai cuprinzătoare a imaginii ideatico-artistice a *omului complet* devine un obiectiv stringent.

Drept repere în acest sens au servit următoarele studii: Harold Bloom, *Canonul occidental* – un studiu fundamental, alcătuit din patru părți, în care autorul pledează pentru viabilitatea ideii de canon literar, identificând și „piscurile” definitive ale acestuia, de la Shakespeare, Dante, Goethe la „canonicii” secolului al XX-lea: M. Proust, J. Joyce, F. Kafka și Borges, pe Proust considerându-l un „concurrent” al lui Shakespeare în „forța de reprezentare a personalității”; Wayne G. Booth, *Retorica romanului*, în care se face o reconsiderare a funcțiilor mijloacelor de expresie specifice romanului, punându-se accentul pe relevanța psihologică a acestora; Mihail Bahtin, *Probleme de literatură și estetică, Problemele poeziei lui Dostoievski* – lucrări de interes mondial, în care savantul rus instituie un nou sistem de evaluare estetică a operei scrise, un sistem bazat pe ideea filosofică a naturii *dialogice* a cuvântului, a enunțului și a ființei umane; Edward Morgan Forster, *Aspects of the novel* – tema centrală a acestei lucrări de epocă este statutul romanului realist și al psihologiei românești în raport cu mutațiile formale moderniste; R-M. Albérès. *Istoria romanul modern* – studiu construit pe opoziția „forțelor de creștere” care reprezintă romanul tradițional și al „forțelor de opoziție” care au reformat arta romanului european; Garabet Ibrăileanu, *Scriitori români și străini*, eseu în care criticul pune în evidență, printre primii în spațiul culturii române, impactul literaturii universale asupra viziunii auctoriale a scriitorilor români; Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, o culegere de articole critice în care L. Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu sunt considerați „doi critici ai romanului nou” și doi scriitori care „au exercitat o înrâurire adâncă asupra dezvoltării romanului nou”, iar Gib I. Mihăescu și Camil Petrescu – promotorii unei convenții literare pe care o numește „al treilea realism”; Jaap

Lintvelt, *Punctul de vedere* – un eseu de tipologie narativă cu titlu de referință pentru teoreticienii literari, dar și pentru cititorii de romane; Dumitru Micu, *În căutarea autenticității*, volum în care autorul analizează – tocmai din perspectiva anunțată în titlu – opera marilor romancieri din perioada interbelică, stabilind o serie de relații între scrisul acestora și câteva modele din literatura universală: M. Proust, J. Joyce, V. Wolf ș.a.; Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe* – un alt tratat de referință despre evoluția tipologică a romanului românesc, în care criticul întreprinde, în spiritul erudiției și al discernământului care îl caracterizează, o clasificare a genului românesc, care a devenit, pentru cercetătorii literaturii, una dintre cele „canonizate”: este vorba de romanul *ionic, doric și corintic*; Alexandru Protopopescu, *Romanul psihologic românesc* – o explorare a aspectelor esențiale, definiții ale fenomenului românesc interbelic (și nu numai), evidențiindu-i, de rând cu *autenticitatea*, pregnanța remodelatoare a *psihologismului*; Martin Buber, *Eu și Tu* – una dintre „marile cărți mici” ale gândirii filosofice universale, o „adevărată biblie a întâlnirii și dialogului”, relația dialogică fiind înțeleasă ca „un eveniment ontologic” sau „locul de manifestare a Spiritului” (Șt. A. Doinaș); Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, cunoscut eseu filosofic în care se vorbește despre „un sentiment românesc mai deosebit al ființei”, cu trimitere la „geniul limbii” și cu ilustrarea ideii principale în baza creației plastice a lui C. Brâncuși; Anatol Gavrilov, *Conceptul de roman la G. Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare* – un studiu substanțial, de mare erudiție teoretică și umanistă, care include „rezultatele cele mai importante ale cercetărilor efectuate de autor pe parcursul a patru decenii în domeniul teoriei și criticii romanului universal și național” și al „problematicii complexe a personajului românesc”; Aliona Grati, *Cuvântul Celuilalt. Dialogismul romanului românesc* – una dintre cele mai importante lucrări de la noi care au încercat să pună în circulație „paradigma dialogică a științei literaturii”, pe linia – explicită – a sistemului estetic bahtinian, autoarea reușind să dezvăluie nuanțe valorice inedite ale romanului românesc în general și ale romanului contemporan basarabean în special.

Nu au rămas în afara atenției noastre și alte importante studii privind – din diverse unghiuri – aspectele distinctive ale romanului psihologic românesc, studii pe care le-am citat, la locul potrivit, pentru argumentarea critico-teoretică a propriilor observații și idei, avem în vedere: *Ficțiunea jurnalului intim* de Eugen Simion; *Romanul de analiza psihologică în literatura romană interbelică* de Gheorghe Lăzărescu; *Spiritul și Literatura. Încercări de pseudocritică* de Alexandru Paleologu; *Poetica postmodernismului* de Liviu Petrescu; *Romanul românesc interbelic: dezbateri teoretice, polemici, opinii critice* de Carmen Mușat; *Eu, personajul, Lumea personajului. O sistematică a personajului literar* de Vasile Popovici; *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* de Mihai Cimpoi; *Texistențe. Umbra lui Ulysse* de Alexandru Burlacu, precum și *Dicționarul de termeni literari*

al lui Dinu Pillat; studiul colectiv de *Terminologie poetică și retorică* elaborat la Universitatea din Iași și altele – toate servind drept surse pentru verificarea propriilor supoziții teoretice, pentru precizarea semantică a conceptelor și a terminologiei utilizate pe parcursul cercetării și pentru atingerea obiectivelor științifice ale tezei.

Esențiale ca material demonstrativ al tezei și pentru valorizarea noului tip de personaj românesc sunt următoarele scrieri epice: *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu; *Rusoaica* de Gib I. Mihăescu; *Concert din muzică de Bach* de Hortensia Papadat-Bengescu; *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* și *Patul lui Procust* de Camil Petrescu; *Maitreyi* de Mircea Eliade; *O moarte care nu dovedește nimic* de Anton Holban și *Întâmplări în irealitatea imediată* de M. Blecher.

Scopul lucrării constă în sistematizarea și reconsiderarea din perspectivă axiologică și interdisciplinară de azi a tehnicilor narrative ca modalități de caracterizare psihologică, în vederea stabilirii profilului interior al personajului.

Scopul preconizat se va releva prin intermediul următoarelor **obiective de cercetare**:

- prezentarea sinoptică și analitică a celor mai importante cercetări științifice privind romanul psihologic european din perioada interbelică;
- examinarea influenței modelatoare a prozei europene asupra constituirii romanului psihologic în spațiul literar românesc;
- studierea impactului catalizator și modelator al romanului dostoievskian, proustian și gidian asupra noului roman românesc;
- investigarea narațiunii de tip subiectiv și a modalităților caracterologice noi în creația scriitorilor reprezentativi ai epocii: L. Rebreanu, Gib I. Mihăescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, A. Holban, M. Blecher, M. Eliade;
- evidențierea factorilor culturologici ai creșterii interesului autorilor pentru stările lăuntrice și situațiile existențiale noi ale omului;
- descrierea instrumentariului nou de caracterizare psihologică în romanul românesc interbelic prin identificarea elementelor caracterologice definitorii;
- investigarea *perspectivismului*, a *introspecției*, a *confesiunii*, *fluxului de conștiință*, a *monologului interior* și altor tehnici narrative ca și mijloace artistice eficiente de configurare a imaginii *omului complet* în devenire;
- cercetarea impactului paradigmatic asupra modului de a concepe personajul românesc și crearea/configurarea imaginii artistice a omului modern.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei constă în elucidarea fațetelor contradictorii ale romanului european prin evidențierea influenței catalitice pentru contextul literar românesc, cu ilustrarea principiilor europene și a căilor prin care modelele creative au pătruns în conștiința estetică a scriitorilor români din perioada interbelică; în identificarea și în demonstrarea elementelor caracterologice de reprezentare artistică a omului interior; în reevaluarea din perspectivă umanistă a modalităților noi de prezentare a personajului în devenire.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante constă în *reconceptualizarea noii viziuni* asupra tehnicilor narative, din unghiul caracterologic, *fapt care a permis inovarea* paradigmei „ansamblului” de personaje pentru *utilizarea ulterioară* la studierea imaginii „omului complet”.

Semnificația teoretică: investigația actualizează principiile modernismului literar și dezvăluie impactul lor asupra formelor de reprezentare și exprimare a personajului, în dinamica dialecticii lui interioare, ceea ce a generat identificarea unui concept integrator nou – cel de *personaj în devenire* care are afinități semantice cu ideea de umanitate, prin operarea căruia putem descifra calitatea desăvârșită de *subiect-personalitate-existențială* în manifestarea plenară a „omului din om”.

Valoarea aplicativă a cercetării rezultă din unghiului de abordare original al subiectului, precum și din caracterul multiaspectual și interdisciplinar axat pe deschiderea unei perspective mult mai largi pentru descifrarea tiparului uman, prin utilizarea conceptelor moderne ale teoriei literare și ale filosofiei. Lucrarea prezintă, de asemenea, perspective inedite de investigare a personajului, oferind noi posibilități pentru modernizarea cursurilor universitare de profil, pentru eficientizarea analizei textului literar, precum și pentru viitoare contribuții la dezvoltarea teoriei și metodologiei literare.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

1. S-a fundamentat o sinteză utilă pentru studierea istoriei și a tipologiei romanului modernist, a exegezei europene și românești cu privire la marea „ruptură” în evoluția acestuia determinată de impactul modelului dostoievskian, proustian și gidian. Ca urmare a „rupturii” a intrat în funcțiune forța *modelatoare* a celor trei tipuri de roman în spațiul prozei românești, în perfect acord cu teoria *sincronismului* Iovinescian.

2. S-a ilustrat că mutația s-a produs la nivelul construcției românești, dar și la cel al concepției de *poetică* a romanului, prin asimilarea simbiotică a convențiilor și practicilor scripturale promovate de modelele sus-amintite. În direcția respectivă au perseverat, L. Rebreanu, Camil Petrescu, Gib I. Mihăescu, Hortensia Papadat-Bengescu, A. Holban, M. Blecher și M. Eliade.

3. S-a argumentat că romanul psihologic impune, în mod legic, adoptarea sau generarea unor modalități compozițional-stilistice noi de caracterizare a personajului, adecvate obiectivului scriitoricesc de a scoate în evidență *individualitatea* acestuia, calitatea sa deplină de *subiect-personalitate*.

4. S-a exemplificat necesitatea și apariția unor tehnici narative noi care a facilitat atingerea unor obiective artistice majore. Am constatat că cele mai utilizate și cele mai eficiente modalități s-au dovedit a fi: introspecția, monologul interior, pluriperspectivismul, notația analitică auctorială, fluxul conștiinței, memoria involuntară și alte tehnici specifice literaturii confesive.

5. S-a demonstrat că în funcție de teoria estetică a *dialogismului* bahtinian, în acord cu perspectivismul, cu teoria punctului de vedere, polifonia vocilor narative, puterea de influență a *psihologismului* a adus și o redefinire substanțială a ființei omului – fapt ce i-a conferit personajului mai multă credibilitate în fața cititorului și mai multă *autenticitate* în raport cu personajul monologic din romanul tradițional.

Rezultatele cercetării pot fi utile la elaborarea cursurilor universitare și a materialelor didactice cu caracter teoretico-literar și istorico-literar, la scrierea manualelor de literatură, precum și la redactarea tezelor de an, de licență și masterat. Eventual, materialele tezei și sintezele pe care le conține vor servi drept sursă de informare pentru cei interesați de complexitatea psihologiei umane.

Ipoteza de cercetare: personajul din romanul românesc al epocii interbelice, conceput prin mijlocirea modalităților modernizate de caracterizare psihologică cuprinde multiple ipostaze ale devenirii.

Suportul metodologic și teoretico-științific. Partea teoretico-metodologică fundamentală cuprinde studii care dezvoltă tema crizei romanului realist, statutul și metamorfozele formelor narative, aspecte ce pun în lumină tradiția și noutatea romanului modernist și a personajului literar printre care menționăm: E. M. Forster, *Aspecte ale romanului*, R-M. Albérès *Istoria romanului modern*, M. Bahtin *Probleme de literatură și estetică* și *Problemele poeziei lui Dostoievski*, An. Gavriloș, *Conceptul de roman la G. Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare și În căutarea de noi repere pe drumul gândirii*; V. Popovici *Eu, personajul și Lumea personajului. O sistematică a personajului literar* ș.a.

Suportul metodologic al unei asemenea abordări presupune realizarea unei sinteze selective a metodelor specifice teoriei, criticii literare, psihologiei și epistemologiei literare moderne. Pe parcursul elaborării tezei am exploatat, în mod aplicativ, diverse metode de cercetare științifică: analiza textuală, metoda comparată, metoda dialectică, structurală, hermeneutica, abordarea intrinsecă și extrinsecă ș.a.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele esențiale ale tezei au fost aplicate la elaborarea articolelor (4 publicații) și la prezentarea comunicărilor științifice în cadrul unor conferințe naționale și internaționale (7 comunicări).

Sumarul compartimentelor tezei. Concepută ca o cercetare analitică cu caracter aplicativ, lucrarea corespunde obiectivelor trasate și este structurată în: Introducere, trei Capitoare (fiecare este însoțit de concluzii), Concluzii generale, Recomandări și Bibliografia selectivă a lucrărilor teoretice, critice și artistice utilizate, o Anexă .

În **Introducere** este argumentată actualitatea și importanța științifică a temei, este conturat cadrul problematic și stadiul actual de cercetare a subiectului, susținându-se, totodată, necesitatea înnoirii demersului teoretic și analitic asupra panoramei „vieții complete” a „omului complet”; sunt formulate principalele scopuri și obiective. De asemenea, trasăm perspectivele metodologice ale investigației, descriem suportul teoretico-științific al lucrării și prefigurăm valoarea practică a acesteia, evidențiind caracterul ei novator. Fiind axată pe o problemă de teorie și istorie literară, cu incursiuni în domeniul filosofiei și cel al psihologiei, teza se vrea un studiu pertinent, cu caracter interdisciplinar, asupra complexității subiectului investigat.

Anexa 1 cuprinde sinteza analizelor pe text (sub formă de tabel) unde sunt listate personajele și romanele analizate, sunt delimitate tipologiile și modalitățile narative prin care acestea au fost conceptualizate.

Cuvinte-cheie: caracterizare psihologică, conștiință, imagine artistică, lume interioară, analiză introspectivă, monolog interior, pluriperspectivism, fluxul conștiinței, notație auctorială, confesiune, memorie involuntară, construcție hibridă, personalitate individualizată, personaj (în devenire).

CONȚINUTUL TEZEI

În **primul capitol, *Repere conceptuale ale cercetării***, am profilat sintetic tabloul evoluției romanului european cu referire la cel psihologic, am făcut delimitările conceptuale necesare, precizând sensul specific al termenilor utilizați pe parcursul studiului.

În subcapitolul *1.1. Particularități generale ale romanului psihologic*, subliniem aspectele definitorii care reflectă dimensiunea și componenta nouă a acestui gen literar. Romanul psihologic reprezintă acel roman „deschis” (E. M. Forster) în care obiectivul și conținutul nu mai rezidă în istorisirea faptelor, povestirea analitică, obiectivă și intriga dramatică dispăre și apare „*studiul realității*”; apare *realitatea care nu poate fi descrisă în întregime*; o *realitate profundă, densă și complexă*, o *realitate „impenetrabilă” și masivă*, „romanul nu mai este o lecție completă, ci o *enigmă*”

care vrea să exprime o experiență ce nu va fi *povestită*, ce nu va trece prin laminorul *povestirii*”, deci nu va zugrăvi o realitate falsificată, ci va evoca „*surprinderea faptului uman în afara artificiului povestirii*” [1, p. 57]. Autorii exponențiali ai spiritualității europene M. Proust, J. Joyce, F. Kafka, R. Musil, V. Woolf, W. Faulkner, A. Gide, J. Giraudoux, A. Huxley, L. Durrell, A. Malraux, A. Camus, F. Dostoievski ș.a. axându-și romanul ca *gen* pe conceptul *ființei umane*, au teoretizat și promovat o nouă formulă compozițional-stilistică a romanului.

Referindu-ne nemijlocit la *romanul psihologic* din epoca interbelică, operă de orientare confesiv-psihologică, putem deduce următoarele particularități emblematice ale acestui tip subiectiv de proză precum: evocarea *pasiunilor vieții familiale*, „*distanțarea*” *naratorului* față de descrierea emoțiilor tumultuoase, *explorarea necunoscutului* care sălășluiește psihicul uman, evocarea *crizelor nervoase* împinse până la dramă, redarea *dezordinii* psihologice sau sociale, tratarea *temelor concrete, reale*, *analiza stărilor de spirit zbuciumate sau pline de extaz*, *neliniștile omului* ș. a. –principii moderniste combinate într-o manieră stilistică organică, fină și „elegantă” [1, p. 41-42].

Criza romanului european din epoca interbelică exprimă, în mare parte, criza omului modern pe care romanul îl înfățișează în complexitatea și unicitatea sa individuală. În subcapitolul 1.2. *Statutul personajului în romanul psihologic interbelic* se propune o trecere în revistă a factorilor cu determinații civilizaționale, ce dezvoltă imaginea calitativ nouă a constituției individuale a omului modern.

Proza anilor 1920-1930, materializată prin romanul „heterodox” (R-M. Albérès), roman „deschis” (E. M. Forster) la suflul viu și nou al epocii se remarcă prin îndepărtarea de realismul social și psihologic, o *nouă manieră de a scrie*, afirmarea în prim-planul discursului narativ a *ființei umane* surprinsă în precaritatea ei. Personajul literar este cultivat și valorificat de romancierii în diapazonul lui interior, profund, cu un întreg registru de contradicții intensificate prin investigația psihologică. Conceperea și caracterizarea acestui personaj se produce prin interacțiunea activă a două planuri: cel exterior, din afară și cel lăuntric, spiritual; cât și prin intermediul celor două abordări existente în teoria literară – cea psihologică (care propune tipologii formale – *personaj dinamic, flexibil, rotund*) și cea tehnică din care derivă analiza semiologică realizată prin intermediul indicatorilor indirecti (reacții emotive, trăiri, vise, amintiri etc.).

Romanul psihologic aduce modernitatea în România din epoca interbelică. Modelul nou de personaj depășește ipostazele tradiționale pentru a aduce o imagine calitativ nouă a omului, o tipologie umană mai complexă. *Schimbarea radicală a poziției autorului față de personaj, condiția dialogică a scriitorului și angajarea în acțiune a unei conștiințe străine, autonomia și independența totală a personajului* sunt factori cu determinații civilizaționale, adecvați constituției individuale a omului

modern. Trăsăturile personajului, caracterul său, tipicurile psihologice nu se desprind direct din acțiuni, vorbe, mimică sau gesturi, ci din interacțiunea acestuia cu ceilalți sau cu sine însuși.

În romanul psihologic, *omul* nu mai este privit ca un produs tipic al determinismului social, nici ca promotor al unor acțiuni determinate exclusiv de rațiunea lui practică, ci ca *o individualitate pluridimensională și integră*, comportamentul său fiind rezultanta interacțiunii celor trei niveluri ale psihicului uman: sinele, eul și supraeul. Autorii romanului de analiză psihologică explorează, cu prioritate și în mod principal, psihicul, zonele conștientului și subconștientului, formele comportamentului contradictoriu, dar – mai ales – adâncul tenebros al trăirilor sufletești care se desfășoară în preajma rațiunii.

În acest capitol am urmărit diferite ipostaze, posibile sau reale, ale raportului complex dintre comportamentul exterior, social al personajului și fluxul interior dinamic și incoerent al conștiinței sale. Dat fiind faptul că viața cotidiană a individului formează obiectul romanului psihologic, autorii își concentrează atenția asupra lumii lui interioare, analizează în detalii impactul evenimentelor sociale asupra conștiinței, dezvăluind afecte, aspirații, bucurii sau frustrări, decepții și luări de decizii cruciale. Sunt tocmai aspectele care pun în lumină structura complexă a „personalității existențiale” (Jaspers), prin care se produce, totodată, tranziția de la individul-caracter-gata-format la *omul-subiect-personalitate*.

Capitolul al doilea, intitulat *Romanul interbelic: metamorfoze narative*, dezvăluie, cu instrumentar științific, particularitățile de bază ale romanului psihologic și cele trei entități cu impact catalitic pentru evoluția, în secolul al XX-lea, a romanului românesc. Este vorba de modelul românesc dostoievskian, proustian și cel gidian.

Literatura română asimilează creator din arealul universal, în special – din cel european, diferite tipuri de roman. Ne referim, în primul rând, la modelele franceze Marcel Proust și André Gide, a căror influență asupra literaturii române interbelice este cunoscută. Dar nu pot fi omise, în contextul acestei discuții, nici modelele rusești: Lev Tolstoi și – mai ales – Fiodor M. Dostoievski. De asemenea, trebuie luate în considerare, atunci când vorbim de evoluția romanului românesc, nume de mare autoritate în filosofia europeană a epocii: J. James, S. Freud, C. Jung, H. Bergson, M. Heidegger și K. Jaspers, și, în aceeași măsură, contribuția expresă a unor reputați literați: G. Ibrăileanu, M. Ralea, L. Rebreanu, Gib I. Mihăescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, M. Eliade, A. Holban și M. Blecher.

Prin urmare, *modelul dostoievskian* a fost asimilat de romancierii ca L. Rebreanu, I. Teodoreanu, Gib I. Mihăescu, V. Papilian și alții, *modelul proustian* a fost ales, în mod programatic, de Camil

Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu și F. Aderca, iar scriitorii M. Eliade, M. Sebastian, A. Holban și M. Blecher au preferat versiunea romanului trăirist, experiențialist, adică – *gidian*.

În subcapitolul 2.1. *Modele și realizări originale. Modelul dostoievskian: L. Rebreanu, Gib I. Mihăescu* se examinează impactul modelator al scrierii dostoievskiene asupra prozei românești. Reprezentanți de seamă ai realismului românesc, L. Rebreanu și Gib I. Mihăescu și alții, au fost capabili să ilustreze o nouă *obiectivitate*, „stilizată” care să prezinte o sinteză, nu o imagine, o fotografie a vieții. La acești scriitori, naratorul își păstrează parțial „ipostaza observatorului (distant)”, cointerestat de raporturile naturale, firești ale creației obiective, dar exprimă, o anumită „concepție, o psihologie proprie, originală” [12, p. 19] caracteristică *formulei dostoievskiene*. În acest sens, M. Cimpoi subliniază, influența indiscutabilă a lui Dostoievski la formarea prozatorului român, pe care o descifrăm în meditația asupra „sensului creației, a condiției estetice a romanului și reorientării moderne a acestuia spre explorarea psihologiei adâncurilor” [5, p. 3-4]. Trăsătura care îi diferențiază de alți romancieri este „tocmai abținerea de la participarea activă la viața personajelor din romane” [10], neimplicarea în viața eroilor, deși naratorul deține controlul, el nu maniază și nu conduce nici personajul, nici cititorul, nu judecă și nici nu dă explicații [11]. S-a produs ceea ce M. Bahtin denumea „pasivitatea autorului” prin instituirea „activismului dialogic” [2]. Câteva dintre trăsăturile esențiale ale influenței dostoievskiene se referă, în opera lui L. Rebreanu și cea a lui Gib I. Mihăescu, la: *autoscopia și autoanaliza personajului, sondarea profunzimii sufletești prin confruntări relevante, impersonalitatea discursului narativ, tehnica pașilor mici și principiul teleologic* de construcție a romanului [4, p. 219]. Toate aceste elemente modernizate, dozate cu acuratețe, au generat o imagine artistică a *omului complet*, autentic, *fînță vie și liberă*, pusă în mișcare de propria energie internă, nu de vectorii unei funcționalități supraindividuale.

În subcapitolul 2.2. *Modelul proustian: Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu* se analizează evoluția receptării modelului narativ proustian. Despre Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu se poate vorbi astăzi, mai mult decât oricând, ca despre niște conștiințe actuale, pentru că, dincolo de destinul individului, așa cum i-a plăcut adesea lui Camil Petrescu să creadă, continuă destinul operei care urmează să răspundă sensibilității și aspirațiilor mereu înnoitoare ale timpului. Eroii lui Camil Petrescu sunt „revoltați și radicali” [8, p. 105], în timp ce personajul fără scrupule al Hortensiei Papadat-Bengescu nu recunoaște decât autoritatea propriei „*conștiințe inexplicabile*” – care-i justifică singură, în fond, „*unicitatea*” [16, p. 98].

Romanele de referință ale acestor doi „reformatori” ilustrează elocvent categoria romanului heterodox, subiectiv, psihologic. Sensul inovației de inspirație *proustiană* l-am găsit în: *noua densitate a textului*, în contopirea *mai multor puncte de vedere*, teleportarea în fiecare *conștiință individuală*,

autonomia relativă a personajelor, variabilitatea/mobilitatea perspectivei narative, întrepătrunderea trecutului cu prezentul prin modificarea intenționată a cronologiei, în explorarea mecanismelor profunde și complexe ce motivează, impulsionează fluxul incoerent al trăirilor interioare, în analiza resorturilor subiective și a sensibilității personale a personajului, aspecte ce conferă romanului subiectiv mai multă viabilitate și actualitate în raport cu romanul realist.

În subcapitolul 2.3 *Romanul trăirist: Mircea Eliade, Anton Holban, Max Blecher* este analizat specificul influenței gidiene. Popularitatea lui A. Gide și-a demonstrat eficiența prin procrearea altor scriitori. În spațiul românesc acest fenomen a condus la *redefinirea codului și a conceptului de roman* în direcția *valorizării naturalei, spontaneității și expresiei direct trăite*. Romanul **trăirii**, reprezentat în literatura română de M. Eliade, A. Holban, M. Blecher, „folosește” *monologul interior, fluxul conștiinței, confesiunea*, adică materialul psihologic brut pentru construirea unui model de viață experiențialist. Atenția prozatorilor-romancieri este îndreptată către *organic, instinctual, inefabil*, către *unicitatea fenomenului vital, intensitatea lucidității analitice*. În acest tip nou de roman pentru publicul românesc – **gidian** – autorul tinde să estompeze intensitatea acțiunilor în favoarea *perspectivei și a vorbirii personajelor prin exprimarea autenticității experienței, respectarea conținutului sufletesc, înlăturarea artificialității stilistice*. Timpul narațiunii și timpul povestirii nu coincid, singurul timp perceptibil fiind acela al *actului de conștiință*. Trăirea explorată e una confuză, neliniștită și tumultuoasă, în consecință – autorul cedează personajului inițiativa și acesta se „întrepează” într-un ins spiritualicește derutat, supus doar legilor timpului interior.

Modele narative analizate – *romanul dostoievskian, proustian și cel gidian* – vin să deschidă calea definirii *omului complet*, viu și liber în afirmarea valorilor umane autentice și confirmă ideea că sursa inspirației este nu doar realitatea socială, ci și viața spiritului. Noile personaje, constituite pe criterii umaniste, sunt dovada elocventă că odată cu societatea s-a schimbat și cititorul și, odată cu cititorul, s-a schimbat și literatura.

În **capitolul al treilea, Tehnici narative ca modalități de caracterizare psihologică a personajului**, sunt conceptualizate și dezvoltate principalele caractere de personaj psihologic în devenire: *personajul dialogic, personajul dinamic/rotund, personajul-mască, personalitatea individualizată, personajul (auto)reflexiv, personajul-cameleon (care se autodemască, având o identitate dublă, sau se află în căutarea propriei identități), personajul-experiență, personajul inconsecvent cu sine sau personajul cu conștiința scindată, personajul atipic, halucinant, singuratic, ambiguu* ș.a. în baza analizei pe text a celor mai elocvente tehnici narativ-artistice reconceptualizate. Capitolul precede cu un *Preambul* unde am argumentat principiile modernismului care au influențat

modernizarea tehnicilor narative și reevaluarea acestora ca modalități de caracterizare psihologică conform unor tendințe estetice și literare *noi*. Prin *modalitate de caracterizare psihologică a personajului* avem în vedere o formă stilistică *nouă* de reprezentare artistică a omului, prin modul personal al scriitorului de înfățișare a fiecărui personaj „ca pe o individualitate umană cu o dezvoltată conștiință de sine”, autonomă, liberă, „ca pe un „*eu*” care interpretează *sui-generis* viața epocii” [6, p. 152-154]. Modalitățile modernizate de caracterizare psihologică „dezvăluie caracterul omului nu printr-o vivisectie a lumii lui interioare, ci prin autoexprimarea liberă a eroului, el apărând în fața cititorului ca un „eu” care își talmăcește propriile gânduri și sentimente, și nu ca un „el” despre care ne povestește autorul, ocolind conștiința lui de sine”; astfel se evocă fidel și concludent „reflectarea unității dialectice dintre universul interior al omului și mediul social” [6, p. 154-156]. Pornind de la esența anunțată, considerăm că *modalitatea de caracterizare psihologică* reprezintă binomul „lumea lăuntrică a omului” și „lumea lui înconjurătoare” orientate spre conținutul romanului, cu o interdependență coerentă dintre „concepția, metoda și stilul scriitorului” [6, p. 158], prin care se conturează armonios și spectaculos imaginea artistică a omului în literatură.

Se trece apoi la analiza principalelor mijloace artistice de cunoaștere și reprezentare artistică a imaginii „omului complet”: analiza introspectivă, intervenția auctorială, tehnica punctului de vedere (pluriperspectivismul), notația analitică auctorială, visul, reveria personajului, confesiunea, monologul interior, fluxul conștiinței și memoria involuntară – modalități compozițional-stilistice de caracterizare psihologică reconsiderate și operate la crearea unei viziuni integratoare, complexe și exhaustive asupra personajului literar în devenire. Sunt lămurite, totodată, principalele noțiuni, concepte și strategii de caracterizare a eroului literar în romanul psihologic românesc: trăirea existențială, cunoașterea de sine, dialectica sufletului, experiența existențială, tensiunea emotivă, „cuvântul lăuntric convingător”, „cuvântul propriu” (M. Bahtin), „fluiditatea interioară” (G. Ibrăileanu), autoscopia și autoanaliza personajului, autonomia conștiinței de sine etc. Am definit, de asemenea, particularitățile psihologice și verbale, individualizante – elemente relevante pentru dimensiunea caracterologică a personajelor. Scriitori ca L. Rebreanu, Gib I. Mihăescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, M. Eliade, A. Holban și M. Blecher au adoptat și au dezvoltat o concepție nouă, evoluată, modernizată a modalităților tradiționale. În acest fel, ei au trasat și au promovat, prin operele lor reprezentative, cea mai remarcabilă etapă de dezvoltare a romanului psihologic (și nu numai) în literatura română. Se ajunge, prin urmare, la o „*imagine compozită*” [6], complexă, în mișcare, de multe ori contradictorie, a omului, care devine atractiv chiar și pentru cititorul contemporan, care își confruntă propriile trăiri cu cele ale personajului sau chiar se redescoperă în acesta.

În subcapitolul 3.1. *Analiza introspectivă și formarea caracterului dialogic* se ilustrează configurarea personajului din perspectiva analizei *introspective (introspecția auctorială)* care este una dintre formele primare de investigație artistică. La L. Rebreanu, *analiza introspectivă* dezvăluie sentimente profunde, greu sondabile în conștiința personajului Apostol Bologa. Modelul de roman dostoievskian își spune aici cuvântul, punând în lumină o formulă artistică aptă să reprezinte, în toată complexitatea, dilema lăuntrică a „omului întreg” (C. Noica). Gradul de deschidere a conștiinței eroului este determinat de „dinamica dialogică a scriitorului” (M. Bahtin), de „contactul dialogal” [2, p. 496] cu alte conștiințe egale. Observăm o dinamică a narațiunii specifică romanului polifonic, o pătrundere activă în miezul adânc și inepuizabil al omului pe care nimeni până la L. Rebreanu nu a experimentat-o în literatura română. Tensiunea dramatică a trăirii existențiale iese la suprafață în contextul unor evenimentele tragice. Bologa pliază în categoria personajului *dialogic* [14, p. 59], edificat artistic prin portretizarea dinamică și autoscopică care relevă devenirea conștiinței de sine a omului în interioritatea lui intimă.

Schimbarea radicală a poziției auctoriale față de personaj, impersonalitatea discursului narativ, neimplicarea în viața personajelor, neinfluențarea opiniei cititorului, lipsa comentariilor, a explicațiilor în desfășurarea faptelor, angajarea în economia epicului a unei conștiințe străine, „dinamica și deschiderea dialogală”, efectul „cuvântului străin” ș. a. sunt tehnici modernizate cu elemente caracterologice puse în valoare ca descoperire pentru a constitui forma nouă de reprezentare a personajului psihologic în devenire.

În subcapitolul 3.2. *Tehnica punctului de vedere la crearea personajului-conștiință* este abordată, în regim aplicativ, *perspectiva narativă* în romanele lui Camil Petrescu. Este una din modalitățile de caracterizare a personajului care nu mai aparține scriitorului obiectiv, ci unui singur personaj care este naratorul însuși (cazul romanului *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*) sau mai multor personaje naratori (romanul *Patul lui Procust*). Evoluția lui Camil Petrescu de la evocarea sintagmatică a tragismului existențial în *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* la cea paradigmatică în *Patul lui Procust*, la care se adaugă „descentrarea autorului”, reflectă importanța funcției figurative a „cuvântului propriu” al personajului. Privit sub acest raport, romanul *Patul lui Procust*, „recurge”, în mod programatic, la câteva personaje naratori, autorul bazându-se pe principiul naturaleței, al autenticității discursului, cât și pe necesitatea operării unor forme stilistice noi, prin plasarea accentelor axiologice proeminente pentru înțelegerea și ilustrarea artistică, mai autentică a omului viu. Personajele naratori camilpetresciene reprezintă categoria personajului *dialogic*, entitate subiectivă, autonomă care se deosebesc prin „discursurile narrative individuale”, prin „limbajele lor speciale” și manifestă „puncte

de vedere verbal-ideologice distinctive” și precise, prolifică și ample în „horizontul special” al fiecăruia [2, p. 171].

În subcapitolul, 3.3. *Notația analitică auctorială și proiecția personajului-experiență*, formula individuală a notației analitice auctoriale este tratată pentru a afirma modelul caracterului individualizat, unitar în complexitatea sa interioară, pe care l-au ilustrat M. Eliade și A. Holban. Forma stilistică a *notației analitice auctoriale* din romanul *Maitreyi* a provocat o schimbare esențială de conținut în reprezentarea și cunoașterea imaginii artistice a „omului complet”. E modalitatea cea mai optimă și aptă să reveleze, în mod credibil, permanenta oscilare a eroului între cei doi poli ai devenirii: aspirație și realitate, posibilitate și devenire, viața interioară și ambianța socială – trăiri „în stare pură” prin care se dezvoltă un *personaj unic, dinamic, cu o personalitate în devenire*, făcându-l să privească *în afară* pentru a se cunoaște veridic pe sine. Studiat din respectiva abordare, romanul *Maitreyi* pune în avanscenă *un act de autoanaliză*, mărturisire a unui personaj care se află într-un moment de cotitură, moment care îl determină să ia o decizie crucială, să-și schimbe cursul vieții ca „devenire ce integrează ipostazele timpului (devenirea trecută fiind una cu devenirea prezentă, iar deschiderea lor către cea viitoare)” [13, p. 195]. În fabuloasa Indie, „Allan își redescoperă ființa, și-o recrează, iar întâlnirea cu Maitreyi îl scoate din izolare” și din refugiul în sine [8, p. 162-164], afirmă A. Grati. Aceeași idee am găsit-o și la C. Mușat care subliniază că romanul este „creație de oameni noi, înzestrați cu o conștiință teoretică asupra lumii și văd, totodată, conștiința propriului lor destin” [12, p. 24].

A. Holban exersează, la fel, posibilitățile conotative ale *notației analitice auctoriale introspective*. Indiferent de forma pe care o adoptă – *notație analitică* sau *confesiune* – reflecțiile personajului holbanian (din *O moarte care nu dovedește nimic*) scot în evidență unitatea dialectică a trăirilor interioare. Luciditatea introspectivă a naratorului din „zona specială” generează, în mod legic, o confesiune frustă și iterativă care se dovedește a fi nu doar o valență umană revelatoare, ci și o probă convingătoare a autenticității trăirilor unui caracter incomprehensibil, problematic în căutarea *identității*. Notația analitico-auctorială nu este numai un simplu mijloc de realizare a conținutului, ci și un element definitoriu pentru modul de a concepe imaginea artistică a *omului complet*, demersul autentic de înfățișare a *fluidității* trăirilor profunde și intense ale eului artistic, evocând *un personaj dialogic, complex*, cu „o luciditate ancorată în subiectiv” [16, p. 85], cu trăsături contradictorii, cu experiență de viață și gândire specifică omului modern european.

În subcapitolul 3.4. *Visul, reveria la constituirea modelului dinamic și a tipului halucinant* se demonstrează pe text descifrarea portretului interior al personajului M. Blecher din *Întâmplări în*

realitatea imediată și cel al lui Gib I. Mihăescu – Ragaiac din *Rusoaica*. S-a constatat faptul că M. Blecher alege drept modalitate de cunoaștere și reprezentare artistică a omului *visul și reveria*. Prin intermediul *visului*, personajul caută să-și regenereze ființa mutilată. Visul și reveria constituie zona senină a interiorității sale. Prin comentariile aduse în *visul eroului* este evidențiat fenomenul dedublării *eului*, autorul ne sugerează ideea că omul caută o soluție și pentru că trăirea existențială e atât de lipsită de consistență, *preferă trăirea onirică*. M. Blecher a făcut din vis o formulă narativă modernizată aptă să elucideze *ființa vie, în devenire*, anticipând apariția *personajului dinamic, cu identitate ambiguă, scindată, dedublata* care este actuală și astăzi. Referindu-se la acest aspect al prozei lui M. Blecher, D. Micu insistă că personajul narator este un spirit care nu face „diferență între lumea exterioară și cea a imaginilor mentale”, experiența „de a trăi sau visa este o întâmplare și care, vrând să delimiteze terenul visului, să-l diferențieze de acela al realității, se încurcă”, deoarece viața vie, reală a personajului „este tot atât de halucinantă și stranie ca și cea a somnului” [10, p. 103]. Extrapolând ideea criticului, putem afirma că manifestările concrete din timpul visului exprimă *subiectivitatea* tranșantă a *eului* care se materializează în conținutul existențial real, precis. Dezvoltând această judecată, considerăm că sincronismul realului și al imaginarului definește existența personajului narator dominat de „drama conștiinței prizoniere într-un trup măcinat de boală” [12, p. 35]. Mai mult, estomparea conturului dintre lumea reală și cea ireală constituie nota definitorie a esteticii clarobscurului – trăsătură reprezentativă pentru proza interbelică. Referindu-se la registrul zonelor subliminale, în opera lui M. Blecher, cercetătoarea T. Potâng distinge visul aspirație, visul infantil, transe halucinatorii, vise banale sau cele cu un conținut manifest ininteligibil, însă visul revelator, blecherian prin definiție – „rămâne a fi acel în care naratorul visează că doarme și nu se poate trezi – *vis prin care este surmontată însăși esența realității*” [16, p. 47].

Un episod „de vis” vibrant, dinamizat datorită accentelor cromatice contrapuse ca o frescă colorată intens ne propune A. Holban în *O moarte care nu dovedește nimic*. Sandu o visează pe Irina în următoarea ipostază: „*Una roșie, dizgrațioasă, cealaltă neagră, înțepenită*”. Simbolurile psihologice din vis se referă la cei doi poli ai devenirii: viața și moartea, sugerând, totodată, efortul la care este chemat personajul pentru a lupta cu propria conștiință. El s-a „trezit țipând”, „*imaginile erau așa de puternice*” că le-a văzut și „treaz”. A avut nevoie să-și „*întărească toată judecata*” ca să se „*potolească*”, căutându-și o justificare umană: „*Nu se poate să fie așa. Aceași persoană de două ori deodată, asta nu se poate*”. Micro-textul reușește, prin accente axiologice, detalii și stil, să scoată la lumină nu doar realitatea organică, ci și „conștiința de sine a eroului, ca o realitate de ordinul doi” [3, p. 88].

Un alt fel de *vis* se configurează în romanul lui Gib I. Mihăescu *Rusoaica*. Personajul lui Gib I. Mihăescu este măcinat de îndoială și se înverșunează împotriva oricăror abstracții – acesta este traseul existențial defnitoriu al vieții sale. Suntem de acord cu afirmația lui An. Gavrilov că „visul eroului este organic legat de caracterul personajului” [6, p. 173]. Visurile lui Ragaiac explică reacțiile sale dominate de porniri posesive, instinctuale, profane care îl transformă într-un corp captiv al emoțiilor tumultuoase, incapabil de luciditate analitică. N. Manolescu remarcă că procesul analitic urmărește „degradarea în trepte a închipuirii, până la a lua forma realității” [9]. În calitatea sa deplină de subiect al vorbirii proprii, autor al propriului „*cuvânt lăuntric convingător*”, Ragaiac reușește să evoce faptul că își analizează doar parțial acțiunile, realitatea, trăirile, viața. Visul și reveria, puse în anumiți parametri de exprimare afectivi, forează subconștientul uman și ilustrează *personajul rotund*, aproape de cel *dinamic*.

În subcapitolul 3.5. *Confesiunea și monologul interior la personajul-mască și personajul-cameleon* se examinează aceste două forme prolifice de investigare interioară a personajului în devenire. La A. Holban *confesiunea* e un act de „trăire în stare pură” prin care *personajul narator se autodemască*, trădându-și *conștiința egoistă*. În acest caz „cuvântul propriu”, „cuvântul lăuntric convingător” al personajului capătă o funcție nouă – cea de *mărturisire* a propriilor păcate. Este modalitatea specifică și originală de a pune în interacțiune „cuvântul propriu” cu „cuvântul străin”, intensificându-i astfel funcția caracterologică. Autorul dezvăluie conștiința de sine a personajului prin autodezvăluirea acestuia. E un raport ce ordonează distanțarea autorului față de eroul său. „Cuvântul propriu” al personajului este o imagine artistică a „cuvântului străin” al autorului. Prin confesiuni directe, Sandu reușește să înregistreze și să comunice „procesele sufletești în derularea lor concretă”, actuală, oscilând între *acuză* și *justificare* – cei doi poli ai devenirii. „Incertitudinea, așteptarea, anxietatea, sentimentul de umilință sau amorul propriu rănit sunt sentimente trăite direct” [10, p. 60], la temperatura unor adevărate erupții interioare care întruchipează un model de *personaj-cameleon*, având o identitate dublă sau se află în căutarea propriei identități (Anexa 1).

M. Blecher, la rândul său, exploatează posibilitățile de expresie ale *confesiunii* pentru a face din personajul narator (*Întâmplări în irealitatea imediată*) un exponent atipic, *dinamic*, aflat în transformare perpetuă, accentuându-i trăsăturile de *personaj singuratic* în momente lui de *căutare febrilă a eului și identității sale*, fapt ce poate fi identificat în „discursul direct” al mărturisirilor acestuia. Punctele de suspensie frecvente sunt mărturia sugestivă a unui subtext aflat dincolo de textul propriu-zis al romanului. Autoanaliza personajului pare fără sfârșit, experiențele existențiale rămân mereu nevindecate, iar personajul se simte mistuit de acestea. Confesiunea, sub presiunea trăirilor

afective intense, relevă contradicția lăuntrică a caracterului dat, autorul reușind să construiască un *eu* marcat, în mod exemplar, de „*instabilitate, inconsecvență și dualitate psihică*”. Evocarea personajului prin „cuvântul său propriu”, „cuvânt care exprimă adevărul” a echivocului de sentimente și gesturi denotă „*disoluția personalității individuale*” și mai apoi „*pierderea identității*” caracterului dat [10, p. 62]. Personajul blecherian este detașat de el însuși, se vrea obiectiv, e nesentimental, asemenea personajului holbanian. Aici, autorul, prin „poziția dialogală” liberă, la care se alătură forma dezvoltată a *confesiunii*, sporește gradul de autenticitate a cuvântului direct al personajului. Formula stilistică proprie a *confesiunii* dezvăluie conștiința de sine unde se produce „iluminarea existenței” (Jaspers), prin lumina intensă care eliberează rațiunea egocentrică din catena subiectivistă, din dedalul inconștientului și îl aduce la malul co-existenței armonioase cu celălalt *eu*, prin conviețuirea echilibrată.

Monologul interior este un alt mijloc distinct și original de caracterizare psihologică cu ajutorul căruia scriitorul creează o imagine reală, mai autentică a *omului complet*. Ca element component al caracterului integral, *monologul-confesiune* pune în expresie caracterul afectiv al trăirii, al vorbirii interioare a personajului prin redarea celor mai intime gânduri sau porniri inconștiente, anterioare oricărei organizări logice, discursive, adică în starea lor indeterminată. În romanul interbelic atestăm un tip de *monolog interior dialogizat* sau *monolog-confesiune*. Drept mostră ce demonstrează elocvent funcția expresiv-demascatoare a monologului interior dialogizat servește personajul Sandu (A. Holban). Demersul narativ ia forma monologului interior inform al unui *personaj dialogic* în stare de meditație retrospectivă, stilul și frazele sacadate redau doar acest „gând neformat” care este trăirea dintâi a conștiinței, acesta fiind încadrat organic în narațiune. Prin monologul interior dialogizat autorul reprezintă trăirea, vorbirea interioară a personajului care își exprimă, în sine și pentru sine, cele mai intime stări sufletești și gânduri ce sunt mai aproape de inconștient, mai exact – în sfera preconștientului (Vorbewusstsein-ului), ca etapă anterioară vorbirii, a unei organizări logice, discursive, adică în starea lor incipientă, originară. Zugerăvit ca un personaj egocentric, Sandu nu vede și nu simte nimic decât propria persoană (Anexa 1). Acest fapt poate fi sesizat grație amalgamului de aprecieri contextuale, accente axiologice opuse, notații obiective, directe, ca în următorul fragment: „*Cum să știu adevărul asupra ei, când nu știu adevărul asupra mea? Și eu mă am la îndemână, mă știu sincer față de mine, și în același timp mă analizez pasionat și fără întrerupere de când mă cunosc*” (*O moarte care nu dovedește nimic*). Forma nouă de expresie a *monologului interior dialogizat* este un important element intrinsec în definirea *caracterului în devenire*: personajul se află în spațiul unei discuții imaginare cu autorul, care, prin crearea unui „fundal dialogizant”, include „zona specială a vorbirii eroului” în „zona contactului dialogic” ce cuprinde întreaga „viziune din afara

orizontului subiectiv al eroului”. Zona aceasta nu este izolată în discursul autorului nici prin procedee compoziționale, nici sintactice este o „zonă pur stilistică”. Conversația pătrunde în interiorul imaginii „limbajului străin” și o „dialogizează” [2, p. 180].

În subcapitolul 3.6. *Fluxul conștiinței și memoria involuntară la reprezentarea personajului (auto)reflexiv* se iau în discuție aceste două tehnici narative ca modalități de caracterizare psihologică a personajului la M. Blecher și Hortensia Papadat-Bengescu. În romanul lui M. Blecher se atestă formula *memoriei involuntare* a unui personaj într-o stare de agitație interioară maladivă care se întetește de la o rememorare la alta, în special – la trecerea limitei dintre trăirea subconștientă și stările de conștientizare treptată a experienței sale de viață. Personajul blecherian nu se simte unic, manifestă comportamente impulsive, necontrolate, care îl conduc la degradarea personalității. Aname în această adevare a *memoriei involuntare*, în dependență de caz, raportată la conținutul universului interior al personajului, se manifestă productivitatea funcției caracterologice a modalității respective, care generează un *personaj dialogic*, asemuior celui dinamic, imagine a unui om de o sensibilitate acută, cu trăsături greu indicibile.

Lică Trubadurul, personajul bengescian, decelează o autonomie relativă în actul exprimării afective, iar acest procedeu îi conferă mai multă credibilitate și îi oferă libertatea de a-și afirma punctul de vedere personal, care este unul exterior, căci realitatea lui este exterioară, el se uită și vede doar lumea din afară, de „dincolo de sine” [16, p. 102]. Reflectarea „fluidului interior” dinamic și incoerent al proceselor psihice denotă interesul romancierei pentru *specificul vorbirii interioare* și pentru *formele stilistice noi de exprimare*. E o modalitate prin care romanciera subînțelege caracterul ascuns, Lică nefiind un avar autentic, doar purtând o mască ce nu i se potrivește. „Disimularea”/camuflarea este „trăsătura care îl definește” [16, p. 103], imaginea ce se desprinde din funcția figurativă a „cuvântului propriu convingător”, prin care acesta se autoexprimă. *Personaj rotund*, aproape de cel *dinamic*, Lică reprezintă o conștiință inexplicabilă, unică în singurătatea ei profundă. Caracterul ambiguu al gândurilor și emoțiilor, suma enormă a senzațiilor marchează starea de agitație interioară a personajului, plasând lumea sa la marginea realității înconjurătoare.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În **concluzii generale și recomandări** am întreprins o sintetizare a rezultatelor cercetării:

1. Analizând ampla și valoroasa exegeză cu referire la romanul din epoca interbelică, am relevat transformarea majoră în mentalitatea și concepția existențială a societății marcată de noile condiții culturale și politice, de *noua viziune* a omului față de sine și față de lume, radical schimbată după

primul război mondial. Fatumul genului romanesc a demonstrat că acesta este determinat de ritmul prompt în care progresează gândirea umană, de modernismul cu crizele care îl caracterizează și îl explică: cea a subiectului, a valorilor, criza reprezentării și a limbajului survenite în rezultatul zdruncinării raporturilor dintre individ și societate. Într-o asemenea atmosferă are loc o reînnoire a vieții, a realității, o reconsiderare și o reafirmare a *omului interior*.

2. Am constata că metamorfoza romanului psihologic se produce *progresiv*, prin asimilare creativă, îmbogățire etapizată, împrumut de elemente străine. Acesta capătă o dimensiune estetică nouă, un profil ideatic mai complet, atestă o eliberare de *concepția tragică*, de *romanescul exterior* și de *coerența personajelor „bine construite”, semnificative, logice; trece la un punct de vedere predominant raționalist și naturalist*. În contextul dat, se afirmă modelul heterodox care are scopul de a redimensiona substanțial *natura ființei umane prin „studiul” asupra variațiilor sale* la diferite etape ale existenței.

3. Creația romanescă a lui F. Dostoievski, M. Proust, A. Gide și-a demonstrat eficiența și forța prin procrearea altui gen de scriitori și în spațiul românesc. Am remarcat că în literatura română interbelică se produce o efervescentă creatoare cu impact paradigmatic și programatic. Autorii exponențiali ai vremii experimentează formule compozițional-stilistice proprii și distincte în scopul cunoașterii artistice a *omului profund*, a „*adevăratului eu*”. Romanele acestei perioade tumultuoase și triumfătoare, denotă faptul că autorii, observând modificările de conștiință și – tot atât de sinuoase – în comportamentul uman, au descoperit că omul poate fi înțeles în profunzimea sa dacă se iau în considerație doar cauzalitățile direct cognoscibile.

4. Sensul inovației în proza românească este evident în *Pădurea spânzuraților* de L. Rebreanu; *Rusoaica* de Gib I. Mihăescu; *Concert din muzică de Bach* de Hortensia Papadat-Bengescu; *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* și *Patul lui Procust* de Camil Petrescu; *Maitreyi* de M. Eliade; *O moarte care nu dovedește nimic* de A. Holban și *Întâmplări în irealitatea imediată* de M. Blecher ș.a. Scriitorii enunțați evocă dezordinea vieții însăși, incongruența doctrinelor politice și morale, caracterul efemer al realității umane ș.a. Se refuză construcția dramatică a romanului tradițional, social-psihologic și se adoptă o *altă* arhitectură romanescă observată în: *trecerea de la determinismul social la cel psihic, înlocuirea conceptul de timp și spațiu cu cel de continuitate spațio-temporală; relativizarea perspectivei narative prin multiplicarea punctelor de vedere asupra aceluiași eveniment sau asupra comportamentului personajului; analiza în adâncimea și complexitatea conștiinței personajului în detrimentul acțiunii; transpunerea exactă a concretului; diminuarea*

traectoriei dintre real și ireal; accente plasate pe psihicul uman, pe aspectele morale, pe viziunea nouă.

5. Nota specifică de îmbogățire și înnoire, pe care o dau modele europene, semnifică dinamismul vieții moderne și maturizarea literaturii române capabilă de a produce tipologii umane mai complexe. *Modelul dostoievskian* adoptă relatarea neutră, impasibilă a evenimentelor, impersonalitatea discursului narativ, relativizarea poziției autorului, teleportarea în conștiința individuală, reflectarea fluxului incoerent și dinamic al „vieții trăite”, apariția/instalarea „studiului” vieții, al realității, descoperirea realității inefabile, evocarea realității netrucate și a dialecticii sufletului. *Modelul proustian* aduce dimensiunea substanțialității, relativizarea perspectivei naratoriale, acțiunea multidirecțională a relatării, confruntarea/juxtapunerea mai multor puncte de vedere, relativitatea timpului, evocarea imprevizibilul devenirii concrete. *Modelul trăirist* sau *gidian (experiențialist, existențialist)* plasează accentele pe atitudinea experiențială, pe exprimarea autenticității experienței, respectarea conținutului sufletesc, spontaneism, intensitatea lucidității analitice, înlăturarea artificialității stilistice, reprezentarea subiectivității necenzurate, valorificarea concretului autentic, „studiul” trăirii autentice, febrilitatea trăirii, dramatismul confesiunii.

6. Interpretând noile modalități de caracterizare psihologică a personajului am ajuns la următoarele modele:

Personajul dialogic – *Apostol Bologa* este definit prin modalitatea subtilă a *introspecției auctoriale* ce permite autodefinirea, autocunoașterea, reevaluarea interioară și relevarea ființei adânci. L. Rebreanu propune imaginea *personajului singuratic* conceput prin schimbarea radicală a poziției auctoriale, neimplicarea în viața lui, prin „dinamica și deschiderea dialogală”, efectul „cuvântului străin”, a „cuvântului auctorial” – elemente intrinseci integratoare ce reflectă însușirea desăvârșită a omului ca subiect-personalitate-existențială.

Personajele care întruchipează trăsăturile definerii ale spiritualității omului european, cu o *personalitate pluridimensională, uneori egocentrică*, influențată de transformările din conștiință, obsedată de setea de cunoaștere și autocunoaștere sunt ilustrate de *Allan, Ștefan Gheorghidiu, Ladima* și *Fred Vasilescu* poziționați în galeria *personajului-experiență, personaj-conștiință* și celui *(auto)reflexiv*. M. Eliade întruchipează un *personaj unic, dinamic, cu o personalitate în devenire*, făcându-l să privească *în afară* pentru a se cunoaște pe sine. Camil Petrescu creează, printre primii la noi, un *personaj dialogic*, entitate subiectivă, independentă, personalitate puternic individualizată cu o concepție bazată pe experiența proprie de viață.

Personajul narator al lui M. Blecher se integrează în categoria personajului rotund, asemuior celui dinamic și vine cu o viziune proprie asupra lumii, trăiește un dublu sentiment: al dezamăgirii reale și al imprevizibilului oniric – trăiri în „stare pură” care învederează metamorfozele identității personajului stăpânit de solipsism.

Ragaiac este modelul de personaj rotund (oferit de Gib I. Mihăescu) care trăiește o experiență existențială în demersul său transformator ce exprimă singurătatea. Personaj atipic, singuratic este măcinat de îndoială, se înverșunează împotriva abstracției, cade în capcanele profane și tinde spre eșantionul divin, acestea marcând, primordial, traseul sinuos și sincopat al existenței sale proteice.

Lică Trubadurul reprezintă personajul rotund, aproape de cel dinamic, caracterizat de Hortensia Papadat-Bengescu prin coprezența atributelor contradictorii, este o restructurare reușită a imaginii omului modern, cu o conștiință inexplicabilă, unică în singurătatea ei profundă, un caracter ascuns. Acesta pliază în categoria personajului atipic, personaj-mască, aflat în căutarea propriei identități, cu o viziune dominant exterioară, el se uită și vede doar lumea din afară, de „dincolo de sine”.

A. Holban reușește să construiască prin Sandu o imagine veridică și actuală a individului instabil, inconsecvent, cu o natură interioară duală raportându-se mereu la lumea din afară, reprezentându-ne, astfel, relevarea unui strat mai adânc și mai profund al vieții sufletești a omului în devenire, plasat în categoria personajului dialogic.

7. Cercetând modalitățile de caracterizare psihologică din perspectiva unei noi viziuni asupra omului interior am ajuns la ideea că noua paradigmă a personajului (din romanul psihologic) nu formează o „carcasă” statică, închisă, ci ia o formă cu un alt conținut, deschis, flexibil, ajustabil oricând la realitatea omului. Luată separat, nicio modalitate de analiză nu oferă o imagine deplină a reliefului intern al personajului. Doar valorizate în ansamblu, aceste formule modernizate dezvăluie, în toată amploarea proteică, ființa interioară a omului „complet” (G. Ibrăileanu), „întreg” (C. Noica), „în devenire” (M. Bahtin).

8. În baza analizei conceptelor și teoriilor moderne, se impune următoarea concluzie generalizatoare: noua imagine a omului interior are un conținut plurivalent și flexibil. Ea constituie forma stilistică de reprezentare a omului în devenire și comportă particularitățile de caracter ale fiecărui personaj, care vorbește prin „cuvântul său propriu”, „lăuntric convingător” la care se adaugă concepția individuală, specifică a prozatorului-romancier. Anume această interconexiune dintre modalitatea de caracterizare psihologică și maniera distinctă a scriitorului proiectează imaginea artistică a omului complet, întreg, în devenire, model de personaj care răspunde orizontului de așteptare al cititorului modern, interogativ.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul respectiv.

Rezultatul obținut în urma cercetării se constituie într-un studiu care facilitează înțelegerea metamorfozelor narative ale romanului românesc și reprezentarea artistică a imaginii *omului în devenire* prin (auto)relevarea „omului din om”. Este o interpretare sistemică, multiaspectuală a romanului psihologic prin prisma celor mai noi concepte naratologice, apte să contribuie la elucidarea funcțiilor și elementelor caracterologice modernizate, care operează o dezvoltare activă a formulelor stilistice întru cunoașterea și perceperea tiparului uman.

Esențială pentru valoarea aplicativă a tezei este ilustrarea pe bază de text a modelelor reprezentative de *personaj dialogic, dinamic/rotund, singuratic, (auto)reflexiv, experiență, atipic etc.* Investigația *actualizează* teoriile modernismului literar și dezvăluie impactul lor asupra formelor contemporane de cunoaștere psihologică a omului interior, iar analiza noilor modalități de caracterizare psihologică poate fi de real folos la cursurile de istoria literaturii române și de poetica romanului.

Rezultatele investigației permit formularea următoarelor recomandări:

- Să se inoveze sistemul metodologic de studiere a formelor de caracterizare psihologică a personajului, astfel se va deschide calea spre descoperirea altor modele originale de personaj în devenire.
- Să se cerceteze și alte modalități compozițional-stilistice din unghiul de vedere al funcției lor caracterologice, romanul românesc contemporan ar putea oferi, în acest sens, probe surprinzătoare.
- Să se realizeze un studiu comparativ al imaginii omului interior din literatura română basarabeană și literatura europeană.
- Să se aplice analizele efectuate în prezenta teză la elucidarea conținutului psihologic al personajului în romanele de valoare din literatura universală.
- Să se elaboreze un curs universitar – special sau opțional – intitulat: „Romanul românesc interbelic și imaginea artistică a omului complet”.

BIBLIOGRAFIE

1. ALBÉRÈS, R-M. *Istoria romanul modern*. [online]. Editura pentru Literatura Universală, 1968. [citat 01.09.2022]. Disponibil: <https://www.academia.edu/18141596/34391891-Istoria-Romanului-Modern-de-R-M-Alberes>.
2. BAHTIN, Mihail. *Probleme de literatură și estetică*. Trad. de N. Iliescu, prefață de M. Vasile București: Univers, 1982. 598 p.
3. BAHTIN, Mihail. *Problemele poeziei lui Dostoievski*. Trad. de S. Recevschi. București: Univers, 1970. 381 p.
4. BURLACU, Alexandru. *Existențe. Umbra lui Ulysse*. Chișinău: Profesional Service, 2012. 280 p. ISBN 978-9975-4319-9-6.
5. CIMPOI, Mihai. Rebreanu și Dostoievski (modelul „albiei adânci”). În: *Philologia*, nr. 3-4, 2011. p. 3-5. ISSN 1857 4300.
6. GAVRILOV, Anatol. *Conceptul de roman la G. Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare*. Chișinău: CEP USM, 2006. 277 p. ISBN 978-9975-70-056-6.
7. GAVRILOV, Anatol. *În căutarea de noi repere pe drumul gândirii*. Chișinău: Profesional Service, 2013. 458 p. ISBN 978-9975-4319-7-2.
8. GRATI, Aliona. *Structuri dialogice în romanul românesc din secolul al XX-lea: tz. de doct. hab. în filologie*. Chișinău, 2010. 305 p.
9. MANOLESCU, Nicolae. *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*. București: 100+1 Gramar, 2005. 736 p. ISBN 973-591-489-1.
10. MICU, Dumitru. *În căutarea autenticității. Momente și sinteze*. Vol. 2. București: Minerva, 1994, 173 p. ISBN 973-21-0389-2.
11. MICU, Dumitru. *Scurtă istorie a literaturii române*. Vol. 2. București: Iriana, 1995. 455 p. ISBN 973-97026-1-9.
12. MUȘAT, Carmen. *Romanul Românesc interbelic: dezbateri teoretice, polemici, opinii critice*, Ediția a 2-a. București: Humanitas Educațional, 2004, ISBN 973-689-010-4.
13. NOICA, Constantin. *Devenirea întru ființă*, Vol. II Tratat de ontologie. București: Editura Științifică și enciclopedică, 1981. 390 p.
14. POPOVICI, Vasile. *Eu, personajul*. București: Cartea Românească, 1988. 183 p.
15. POPOVICI, Vasile. *Lumea personajului. O sistematică a personajului literar*. Cluj-Napoca: Editura Echinoc, 1997, 240 p.
16. POTÎNG, Tatiana. *Personajul cu povestea sa (perspectiva narativă în romanul interbelic românesc)*. Chișinău: Univers Educațional, 2018, 128 p. ISBN 978-9975-3192-1-8.

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI

1. Articole în reviste științifice

2.3. în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, categoria C:

1. **Cebotari Diana. Fluxul Conștiinței la James Joyce și Camil Petrescu.** În: Metaliteratură, Chișinău, 2004, vol. 10, p. 148-152. ISBN 9975-921-60-4.
2. **Cebotari Diana. Memoria involuntară – modalitate de caracterizare psihologică a personajului interbelic.** În: Metaliteratură, Chișinău, 2014, nr. 2 (36), p. 74-80. ISSN 1857-1905.
3. **Cebotari Diana. Funcția caracterologică a monologului interior în romanul lui Anton Holban.** În: Philologia, Chișinău, 2014, nr. 3-4 (273–274), p. 31-38. ISSN 1857-4300.
4. **Cebotari Diana. Tehnica punctului de vedere.** În: Philologia, Chișinău, 2016, nr. 5-6 (287-288), p. 17-26. ISSN 1857-4300, ISSN-e 2587-3717.

3. Articole în culegeri științifice

3.2. în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova):

5. **Cebotari Diana. Confesiunea – modalitate de autoidentificare a personajului în romanul românesc.** În: Materialele Colocviului Internațional anual ediția a V-a Filologia Modernă: Realizări și perspective în context european. Reprezentări identitare în discursul lingvistic și literar actual, Chișinău, 2012, p. 60-65. ISBN 978-9975-4354-1-3.
6. **Cebotari Diana. Analiza introspectivă – modalitate de caracterizare psihologică a personajului în romanul românesc.** În: Materialele Colocviului Internațional „Lecturi in memoriam acad. Silviu Berejan”, Chișinău, 2013, p. 71-75. ISBN 978-9975-4354-5-1.
7. **Șevcenco (Cebotari) Diana. Personajul din romanele interbelice – modalități de caracterizare psihologică.** În: Materialele Colocviului Internațional „Lecturi in memoriam acad. Silviu Berejan” (ediția a V-a). Chișinău, 2021. p. 191-198. ISBN 978-9975-3387-7-6.
8. **Cebotari Diana. Visul personajului – formă conținutistă de caracterizare psihologică.** În: Materialele Colocviului Internațional anual ediția a VI-a, Filologia Modernă: Realizări și perspective în context european. Cercetarea filologică între tradiție și inovare, Chișinău, 2015, p. 119-123. ISBN 978-9975-4358-4-0.
9. **Șevcenco (Cebotari) Diana. Schimbarea perspectivei în caracterizarea personajului (anii 20-30).** În: Materialele conferinței științifice internaționale „Perspectivele și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și Educației”, Cahul: USC, 2019. p. 302-306. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3571.

3.4. în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare națională:

10. **Cebotari Diana. Contribuția filosofiei dialogului la teoria comunicării.** În: Materialele Conferinței Științifice interuniversitare dedicată aniversării a XV-a de la fondarea Academiei „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 2006, p. 246-253. ISBN 978-9975-935-97-5.

4. Teze în culegeri științifice

4.2. în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova):

11. **Cebotari Diana. Jurnalul Intim – modalitate de caracterizare psihologică a personajului în romanul psihologic interbelic.** În: Rezumatele lucrărilor Conferinței Internaționale a Tinerilor Cercetători, Chișinău, 2005, p. 202. ISBN 9975-9716-1-X.

ADNOTARE

Șevenco Diana: Personajul în romanul românesc din perioada interbelică (modalități de caracterizare psihologică), teză de doctor în filologie, Chișinău, 2023.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 162 de titluri, anexa 1, 140 pagini de text de bază, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autoarei. **Rezultatele obținute** sunt publicate în 11 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: caracterizare psihologică, conștiință, imagine artistică, lume interioară, analiză introspectivă, monolog interior, pluriperspectivism, fluxul conștiinței, notație auctorială, confesiune, memorie involuntară, construcție hibridă, personalitate individualizată, personaj (în devenire).

Scopul lucrării științifice constă în sistematizarea și reconsiderarea din perspectivă axiologică și interdisciplinară de azi a tehnicilor narative ca modalități de caracterizare psihologică, în vederea stabilirii profilului interior al personajului.

Obiectivele cercetării sunt: prezentarea sinoptică și analitică a celor mai importante cercetări științifice privind romanul psihologic european din perioada interbelică; examinarea influenței modelatoare a prozei europene asupra constituirii romanului psihologic în spațiul literar românesc; studierea impactului catalizator și modelator al romanului dostoevskian, proustian și gidian asupra noului roman românesc; investigarea narațiunii de tip subiectiv și a modalităților caracterologice noi în creația scriitorilor reprezentativi ai epocii: L. Rebreanu, Gib I. Mihăescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, A. Holban, M. Blecher, M. Eliade; evidențierea factorilor culturologici ai creșterii interesului autorilor pentru stările lăuntrice și situațiile existențiale noi ale omului; descrierea instrumentarului nou de caracterizare psihologică a personajului în romanul românesc interbelic, prin identificarea elementelor definitorii ale caracterizării psihologice a personajului; investigarea perspectivismului, a introspecției, confesiunii, fluxului de conștiință, a monologului interior și a altor tehnici narative ca și mijloace artistice eficiente de configurare a imaginii *omului complet* în devenire; cercetarea impactului paradigmatic asupra modului de a concepe personajul românesc și crearea imaginii artistice a omului modern.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei constă în elucidarea fațetelor contradictorii ale romanului european prin evidențierea influenței catalitice pentru contextul literar românesc, cu ilustrarea principiilor europene și a căilor prin care modelele creative au pătruns în conștiința estetică a scriitorilor români din perioada interbelică; în identificarea și în demonstrarea elementelor caracterologice de reprezentare artistică a omului interior; în reevaluarea din perspectivă umanistă a modalităților noi de prezentare a personajului în devenire.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante constă în *reconceptualizarea noii viziuni* asupra tehnicilor narative, din unghiul caracterologic, *fapt care a permis inovarea* paradigmei „ansamblului” de personaje pentru *utilizarea ulterioară* la studierea imaginii „omului complet”.

Semnificația teoretică: investigația actualizează principiile modernismului literar și dezvoltă impactul lor asupra formelor de reprezentare și exprimare a personajului, în dinamica dialecticii lui interioare, ceea ce a generat identificarea unui concept integrator nou – cel de *personaj în devenire* care are afinități semantice cu ideea de umanitate, prin operarea căruia putem descifra calitatea desăvârșită de subiect-personalitate-existențială în manifestarea plenară a „omului din om”.

Valoarea aplicativă a cercetării rezultă din unghiului de abordare original al subiectului, precum și din caracterul multiaspectual și interdisciplinar axat pe deschiderea unei perspective mult mai largi pentru descifrarea tiparului uman, prin utilizarea conceptelor moderne ale teoriei literare și ale filosofiei. Lucrarea prezintă, de asemenea, perspective inedite de investigare a personajului, oferind noi posibilități pentru modernizarea cursurilor universitare de profil, pentru eficientizarea analizei textului literar, precum și pentru viitoare contribuții la dezvoltarea teoriei și metodologiei literare.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele esențiale ale tezei au fost aplicate la elaborarea articolelor (4 publicații) și la prezentarea comunicărilor științifice în cadrul unor conferințe naționale și internaționale (7 comunicări).

АННОТАЦИЯ

Шевченко Диана: Персонаж румынского романа межвоенного периода (методы психологической характеристики), диссертация по филологии, Кишинев, 2023.

Структура работы: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 162 источников, приложение 1, 140 страниц основного текста, заявление об ответственности, CV автора, **результаты диссертации** были отражены в **11 научных работах**.

Ключевые слова: психологическая характеристика, сознание, художественный образ, внутренний мир, самосозерцательный анализ, внутренний монолог, множественный перспективизм, поток сознания, авторская отметка, исповедь, непровольная память, гибридная конструкция, индивидуализированная личность, персонаж (в становлении).

Цель научной работы состоит в систематизации и переосмыслении с современной аксиологической и междисциплинарной точки зрения приемов повествования как методов психологической характеристики, в смысле установления внутреннего профиля персонажа.

Задачи исследования являются: синоптическое и аналитическое представление наиболее важных научных исследований европейского психологического романа межвоенного периода; исследование формирующего влияния европейской прозы на создание психологического романа в румынском литературном пространстве; изучение каталитического и формирующего воздействия романов Достоевского, Пруста и Джиды на новый румынский роман; исследование субъективного повествования и новых характерологических модальностей в творчестве представительных писателей эпохи: Л. Ребряну, Гиб И. Михэеску, Камила Петреску, Хортензии Пападат-Бенгеску, А. Холбана, М. Блехера, М. Элиаде; выделение культурологических факторов повышения интереса авторов к внутренним состояниям и новым экзистенциальным ситуациям человека; описание новых средств психологической характеристики персонажа в межвоенном румынском романе путем выявления определяющих элементов психологической характеристики персонажа; исследование перспективизма, самоанализа, исповеди, потока сознания, внутреннего монолога и других повествовательных приемов как эффективных художественных средств формирования образа целостного человека в процессе становления; исследование парадигматического влияния на восприятии румынского характера и на создание художественного образа современного человека.

Научная новизна и оригинальность диссертации заключаются в освещении противоречивых граней европейского романа путем выделения каталитического влияния на румынский литературный контекст, с иллюстрацией европейских принципов и способов, посредством которых творческие модели проникли в эстетическое сознание румынских писателей межвоенного периода; в выявлении и демонстрации характерологических элементов художественного изображения внутреннего человека; в переоценке с гуманистической точки зрения новых способов представления становящегося персонажа.

Полученный результат, способствующий решению важной научной проблемы, состоит в *переосмыслении нового взгляда* на повествовательные приемы с характерологической точки зрения, что *позволило новаторствовать* парадигму «ансамбля» персонажей для *дальнейшего использования* при изучении образа «цельного человека».

Теоретическое значение работы: исследование актуализирует принципы литературного модернизма и выявляет их влияние на формы изображения и выражения персонажа, на динамику его внутренней диалектики, что привело к выявлению нового интегративного понятия - *героя в становлении*, имеющее смысловое родство с идеей человечества, посредством действия которого мы можем расшифровать совершенное качество субъектно-лично-экзистенциального в полном проявлении «человека в человеке».

Прикладная ценность исследования обусловлена оригинальным подходом к субъекту, а также многоаспектным и междисциплинарным характером, ориентированном на открытие гораздо более широкой перспективы человеческого типа за счет использования современных концепций теории литературы и философии. Работа также представляет новые перспективы исследования персонажа, предлагая новые возможности для модернизации специализированных университетских курсов, повышения эффективности анализа литературного текста, а также для будущего вклада в развитие теории и методологии литературы.

Внедрение научных результатов. Основные результаты диссертации были применены при разработке статей (4 публикации) и представлении научных сообщений на национальных и международных конференциях (7 сообщений).

ANNOTATION

Sevcenco Diana: The character in Romanian novel of the interwar period (modalities of psychological characterization), thesis of PhD in philology, Chisinau, 2023.

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography made up of 162 titles, appendix 1, 140 pages of basic text, statement of responsibility, the author's CV, the results obtained are published in **11 scientific papers**.

Keywords: psychological characterization, consciousness, artistic image, inner world, introspective analysis, interior monologue, pluriperspectivism, stream of consciousness, authorial notation, confession, involuntary memory, hybrid construction, individualized personality, character (in the process of formation).

The purpose of the work consists in systematization and reconsideration from today's axiological and interdisciplinary perspective of narrative techniques as psychological characterization methods, in order to establish the inner profile of the character.

Research objectives: the synoptic and analytical presentation of the most important scientific research on the European psychological novel of interwar period; examination of shaping influence of European prose on the creation of psychological novel in Romanian literary space; studying the catalytic and shaping impact of Dostoevsky, Proust and Gide novel on Romanian novel; the investigation of subjective narrative and new characterological modalities in the creation of the representative writers of the era: L. Rebreanu, Gib I. Mihaescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, A. Holban, M. Blecher, M. Eliade; highlighting the culturological factors of authors' interest increase in the inner states and new existential situations of human being; description of new tools for the psychological characterization of the character in the interwar Romanian novel, by identifying the defining elements of psychological characterization; investigation of perspectivism, introspection, confession, stream of consciousness, inner monologue and other narrative techniques as effective artistic means of configuring the image of the complete human in the process of formation; research of the paradigmatic impact on the way to conceive the novel character and the creation of the artistic image of the modern human.

The scientific novelty and originality of the thesis consists in the elucidation of contradictory facets of European novel by highlighting the catalytic influence for Romanian literary context, with the illustration of European principles and the ways through which the creative models entered the aesthetic consciousness of the Romanian writers from the interwar period; in identifying and demonstrating the characterological elements of artistic representation of the inner human; in reevaluation from a humanistic perspective the new ways of presenting the character in the process of formation.

The scientific result obtained consists in *reconceptualization of a new vision* on narrative techniques, from the characterological angle, a *fact that allowed the innovation of "ensemble" of characters paradigm for further use* in studying the image of the "complete human".

Theoretical significance: the investigation updates the principles of literary modernism and reveals their impact on the forms of representation and expression of the character, in the dynamics of his inner dialectics, which generated the identification of a new integrative concept - that of a *character in the process of formation* that has semantic affinities with the idea of humanity, through the operation of which we can decipher the perfect quality of an existential-personality-subject in full manifestation of a "human from the human".

Applied value of the research results from the original approach to the subject, as well as from the multiple and interdisciplinary aspect focused on opening a wider perspective for the human type, by using modern concepts of literary theory and philosophy. The work also presents new perspectives for the investigation of the character, offering new possibilities for the modernization of specialized university courses, for the efficiency of literary text analysis, as well as for future contributions to the development of literary theory and methodology.

Implementation of scientific results. The essential results of the thesis were applied to the elaboration of articles (4 publications) and to the presentation of scientific communications at national and international conferences (7 communications).

ȘEVCENCO DIANA

**PERSONAJUL ÎN ROMANUL ROMÂNESC DIN PERIOADA INTERBELICĂ
(MODALITĂȚI DE CARACTERIZARE PSIHOLOGICĂ)**

622.01.LITERATURA ROMÂNĂ

Rezumatul tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar: 20.10.2023

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar: 2

Formatul hârtiei: 60x84 1/16

Traj: 25 ex.

Comanda nr. 95/23

Centru Editorial-Poligrafic al USM, str. A. Mateevici 60,
Chișinău, MD- 2009, Republica Moldova